

## ישיבת הפתל - ירושלים

### שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

### לפרשת בלק תשע"ב

### מה הן הסכנות האמיתיות שלנו?

#### בלעם מנסה להתחכם נגד ה'

הקב"ה אומר לבלעם "לא תלך עִמָּהֶם" (במדבר כב, יב), ובלעם אומר לשרי מואב "לכו אֵל אַרְצָכֶם, פִּי מֵאֵן ה' לְתַתִּי לְהִלָּךְ עִמָּכֶם" (שם, יג). כאילו הקב"ה חס על כבודו של בלעם, שהשרים מועטים מדי, או לא מספיק נכבדים (רש"י שם). בלק שולח "שָׂרִים רַבִּים וְנִקְבָּדִים מֵאֵלֶּה" (שם, טו), והפעם הקב"ה אומר לבלעם: "אִם לִקְרָא לְךָ פֶּאוּ הַאֲנָשִׁים קוּם לָךְ אִתָּם, וְאֵף אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה". בלעם מחליט ללכת, מתוך מחשבה שימצא כבר איזו דרך לקלל את ישראל. הוא יודע שהקב"ה לא רוצה בזה, הקב"ה כבר אמר לו "לא תֵאָר אֶת הָעָם פִּי כְרוּף הוּא", ובכל זאת הוא חושב שיצליח איכשהו להסתדר עם זה, למצוא דברים שבאמצעותם יצליח לכפות את רצונו על הקב"ה, ע"י קסמים או דברים אחרים, אח"כ הוא מנסה ע"י קרבנות, "בְּנֶה לִי בְּזֶה שְׁבַע מִזְבְּחֹת, וְהִכֵּן לִי בְּזֶה שְׁבַע פָּרִים וְשְׁבַע אֵילִים", אולי ע"י הקרבנות הללו יביא את רצון ה' למטרה שלו. אומר על זה הנביא - מה שאנו קוראים השבוע בהפטרה - "עֲמִי, זָכַר נָא מֶה יַעֲזֵב בְּלֶךְ מְלֶךְ מוֹאָב, וּמָה עָנָה אֲתוֹ בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר" (מיכה ו, ה). מה יעזב בלק? - ח"ו לקלל את ישראל. ומה ענה אותו בלעם? - "בְּנֶה לִי בְּזֶה שְׁבַע מִזְבְּחֹת". למה כל זה לא הועיל להם? אומר הנביא: "בְּמַה אֶקְדָּם ה', אִפְּי לְאֵלֵי מְרוֹם? הֲאֶקְדָּמֶנּוּ בְּעוֹלוֹת, בְּעִגְלִים בְּנֵי שְׁנָה?" האם עולות ישכנעו את הקב"ה? "הֲיִרְצָה ה' בְּאֵלֵי אֵילִים, בְּרִבְבוֹת נְחֹלֵי שֶׁמֶן? הֲאֵתֵן בְּכוּרֵי פִשְׁעֵי, פְּרִי בְטָנֵי חַטָּאת נִפְשֵׁי" - כמו שעשה מִישָׁא מֶלֶךְ מוֹאָב (בדור מאוחר יותר), שהקריב את בנו בכורו עולה לה' (מל"ב ג, כז), לפי פירוש אחד<sup>1</sup> (סנה' לט, ב)? התשובה היא, אומר הנביא, שכל זה לא יעזור. למה? מפני ש"הַגִּיד לְךָ אָדָם מֶה טוֹב, וּמָה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ, פִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהִצַּנַּע לִכְתֹּעַם אֶלְקִיךָ" - אלו בדיוק המדות ההפוכות למדותיו של בלעם הרשע. הרי המדות של בלעם הן: עין רעה, רוח גבוהה ונפש רחבה (אבות פ"ה מ"ט). עשות משפט - זה ההפך מנפש רחבה, שמתאוה לעוד ועוד, בלי חוק ובלי משפט. אהבת חסד - זה ההפך מעין רעה, שלא יכולה לרעות בטובת אחרים. והצנע לכת - זה ההפך מרוח גבוהה, שהיא מדת הגאווה וההתפארות. כל המדות של בלעם הרשע הן ההפך מה שהקב"ה רוצה. ממילא לא עזרו לו כל הקרבנות שהקריב, והוא לא מצליח לקלל את ישראל. מנסה להזכיר את המקומות שהיו בהם פרצות לישראל, "כסבור ששם תחול עליהם הקללה" (רש"י במדבר כג, יד; רש"י שם, כח), מנסה להזכיר את חטא העגל (אונקלוס ורש"י שם כד, א), אבל כל הדברים הללו לא עוזרים. במקום לקלל, הוא נאלץ לברך את ישראל.

#### עצת בלעם - והמכה הקשה שבעקבותיה?

אבל למרות שבלעם לא מצליח לקלל את ישראל, למרות שעשה כמה השתדלויות וכמה נסיונות להצליח בזה, נכפי שהזכרנו, הוא לא מתייאש, ועובר מיד לתכסיס אחר, שעל ידו הוא באמת מצליח לפגוע בישראל פגיעה קשה. הוא אומר לבלק: "אלקיהם של אלה שונא זימה הוא" (סנה' קו, א), וא"כ העצה להתגבר עליהם היא ע"י הכשלתם בזימה, שהתורה אמרה עליה: "וְלֹא יִרְאָה כָּךְ עֲרֹת דְבָר, וְשָׁב מֵאַחֲרָיֶךָ" (דברים כג, טו), "מלמד שהעריות מסלקות את השכינה" (ספרי שם סי' רנ"ח). אחרי סילוק השכינה מישראל, ניתן יהיה להתגבר עליהם בקלות. זוהי עצתו של בלעם לבלק<sup>2</sup>, ובדרך זו זה הוא מצליח להכשיל את ישראל כשלוך גדול, גם בנשים נכריות, וגם בעבודה זרה. ב"ה לא הצליח להשמיד את כלל ישראל, אבל המכה היא קשה מאד. מאה וחמישים וששה אלף איש נהרגים ע"י דיני ישראל (רש"י במדבר כה, ה), ועוד עשרים וארבעה אלף מתים במגפה (שם, ט). בסך הכל - מאה ושמונים אלף איש. כמעט שלישי מתוך ששים רבוא מנין בני ישראל מוצאים את מותם בפרשה הזו, בגלל עצת בלעם.

ההצלחה של בלעם היתה עלולה להיות עוד יותר גדולה, לולא פינחס שקינא את קנאת ה' ועצר את המגפה. הקב"ה הרי מעיד, "פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁבִי אֶת חֲמַתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי" (שם, יא). לולא עשה פינחס מה שעשה, היה הקב"ה ח"ו מכלה את ישראל. עד כדי כך היתה "מוצלחת" עצתו של בלעם, שהיה בכוחה להביא את הקב"ה לכלות את ישראל.

#### שורש הצרות - אי שמירת התורה

דבר זה צריך ללמד אותנו, להיכין לרכז את המחשבות שלנו. מה הן הסכנות האמיתיות העומדות בפנינו, ומה הם הדברים השוליים. פָּרַס מאיימת עלינו בנשק אטומי, שזה חמור מאד, אבל האמת היא שזה לא כל כך נורא. זה רק דבר חיצוני. הקב"ה בודאי ימנע את הדבר הזה. גם הערבים מאיימים עלינו בכל מיני צורות, אבל זו לא עיקר הדאגה שצריכה להיות לנו. יש דברים יותר גרועים בעולם - שאומות העולם מנסות להתנכל לשחיטה היהודית, ואפילו בית משפט בגרמניה כבר גזר על המילה היהודית. אלה הם הדברים החמורים באמת, ועל זה צריך יותר לשים לב. כאן נמצאות הסכנות האמיתיות. אבל עוד יותר חמור מזה, כשמתוך עם ישראל יש

שהזכרנו, שהמקור לצרות הוא אי שמירת התורה. "מעשינו הרעים, ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה... גרם להם ולנו אותן הצרות".

מנין לרמב"ם שמעשינו רעים כמעשה אבותינו? אולי אנו טובים וצדיקים מהם? חושבני שהתשובה לכך היא, ש"כל דור שאינו נבנה (בית המקדש) בימיו, מעלין עליו כאילו הוא החריבו" (יר' יומא פ"א ה"א). ממילא, אם לא זכינו עדין לבנין בית המקדש מחדש, משמע שיש במעשינו כדי להחריב את המקדש לו היה בנוי. הרי שמעשינו אינם טובים ממעשי אבותינו, שאף הם החריבו את המקדש. ואנן סהדי, שבאמת נלחמים כאן נגד התורה, ונלחמים לעקור קדושה מעם ישראל.

שמעתי היום שהטילו קנס של שמונים אלף שקל, מפני שמישהו מנע נשים מלדבר בלוויה. זו פרצה חדשה בדור הזה, שנשים מדברות בלוויות. מעולם לא היה נהוג שנשים תדברנה בלוויות. היום הדרת נשים זו עבירה חמורה מאד. באמת צריך להתחיל לתת לנשים "שלישי" לפחות, שלא תהיה הדרת נשים. צריך לראות שזו מלחמה על הכל. פיניו מגרון ודברים כאלה הם רק דברים צדדיים, התוצאות הנלוות של המחלה. אם רוצים לרפא את המחלה עצמה, צריך לחזק אצלנו את אהבת התורה, אהבת חסד, שמירת הלשון, שמירת העניים, שמירת השבת עם כל הפרטים, ללמוד הלכות שבת, בלי ללמוד הלכות שבת קשה מאד לשמור שבת כראוי. לחזק את אהבת ישראל שלנו. אם החורבן השני בא בגלל שנאת חנם (יומא ט, ב), צריך לתקן שלא תהיה שנאת חנם. אבל צריך לזכור שגם לחורבן הראשון היו סבות, כפי שאומרים חז"ל, שביית ראשון נחרב בגלל עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים (שם). העבודה זרה בדור שלנו זו החילוניות הגמורה, שמבחינה מסויימת היא גרועה עוד יותר מעבודה זרה. בעבודה זרה אדם עוד מאמין באיזו שהיא אלוהות. אלוהות של הבל, אבל איכשהו מאמין באלוהות. אבל החילוני - אינו מאמין בשום דבר. כופר בכל. וכן גילוי עריות ושפיכות דמים, הלבנת פנים היא כשפיכות דמים, צריך להזהר מהלבנת פנים. לפעמים יש כמה איסורי דאורייתא במילים שאדם אומר לחברו. "טיפש", "חמור", או דברים "יפים" כאלה. אלו לאוים דאורייתא הדיבורים האלה. "וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). כמו שלעצמי אינני אומר שאני חמור, גם לשני לא לומר דבר כזה. להבין מה זה חסד, כמה חשוב הענין של אהבת חסד, "מִהָ ה' דִּוְרָשׁ מִמֶּךָ, כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאֶהְבֶּתְּ חֶסֶד, וְהִצַּנְעַת לְכֶת עִם אֶלְקֶיךָ". הנביא מיכה אומר, שאלו הם שלושת הדברים שה' דורש מאיתנו, "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאֶהְבֶּתְּ חֶסֶד, וְהִצַּנְעַת לְכֶת עִם אֶלְקֶיךָ".

אגב, ב"עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" כלול גם הענין, שלא לפנות לערכאות במקום לדין תורה. צריך לדעת, שלפי דין תורה אסור לנו לפנות לערכאות. רק במקרה שמישהו מסרב לבוא לדין תורה, צריך לקבל רשות מבית הדין לפנות לערכאות, ואז מותר לפנות לערכאות. אחרת - אסור לפנות לערכאות, וכל הבא לידון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף

התנגדות לדת. כאן הסכנה היא הרבה יותר גדולה. נאבקים אם לפנות בתים בבית א-ל או לא לפנות, לפנות את מגרון או לא לפנות את מגרון - ודאי צריך להאבק על כך. א"י חשובה, וצריך שהיא תשאר בידינו. אבל כל אלה הם רק הסימפטומים של המחלה. הם לא המחלה בעצמה. להאבק על הדברים האלה, זה כמו שרופא ינסה להוריד את החום של החולה, שזה באמת חשוב, אבל לא ישים לב למחלה עצמה, שהיא עיקר הבעיה.

מה שקורה היום, שמנסים להתנכל לחינוך העצמאי, מנסים להתנכל לבחורי הישיבות, מקימים ועדה לגייס בחורי ישיבות, אלה הן הסכנות האמיתיות. על זה היתה צריכה להיות המלחמה העיקרית שלנו. כל השאר - הן רק התוצאות. בלי זכות התורה אין לנו קיום בארץ ישראל. גם בלי זכות השבת אין לנו זכות קיום בארץ. גם את השבת מנסים כל פעם לפרוץ, מנסים לעשות כאן ושם תחבורה ציבורית בשבת, אלה הן הבעיות שצריכות לעמוד בראש סדר היום שלנו. התוצאות הן, אם מפנים את מגרון או את עמונה או מקום אחר. אבל עיקר הסבה לדברים הללו הוא שמפנים את התורה מעם ישראל. מקימים ועדה לגייס בחורי ישיבה, זו גזרה קורעת כל לב. מנסים לפגוע בחינוך העצמאי, מנסים לגרום חילול שבת... אלה הן הסכנות האמיתיות שלנו. בלי תורה וכלי שבת, לא תהיה לנו ארץ ישראל. אלפים שנה הצלחנו להתקיים בלי מדינה וכלי צבא, וכמעט גם בלי א"י, אבל בלי תורה וכלי שבת אי אפשר להתקיים כאן. על זה צריך לשים את הלב. ללמוד מבלעם לדעת היכן הן הסכנות האמיתיות לקיומנו.

מה אנו יכולים לעשות נגד הגזרות האלה? - לחזק אצלנו את לימוד התורה, את קדושת השבת, את שמירת העינים, לא להכשל במה שבלעם ניסה להכשיל אותנו. אלה הם הדברים שצריכים לעמוד בראש סדר היום שלנו. אינני אומר שלא צריך גם לדאוג שלא יפנו את א"י, ודאי שצריך לדאוג גם לזה, אבל לא מזה מתחילה הצרה. הצרה מתחילה מזה שפוגעים בתורת ישראל. בלי תורת ישראל לא תהיה גם א"י. ממילא צריך למקד את עיקר המאבק בהגנה על תורת ישראל. לחזק אצלנו את לימוד התורה. איננו יכולים ללכת בדרך של פנחס, לאחוז בהנהגה של קנאות, כי לא לכל אדם מותר להתנהג כך. אדם צריך להיות ירא שמים גדול מאד, כדי שיהיה מותר לו להתנהג בקנאות<sup>3</sup>. אבל בדרכי שלום צריך לנסות להשפיע. להרבות קדושה בעם ישראל, להרבות לימוד תורה בעם ישראל, לשים לב שלא להרפות את לימוד התורה.

### מה לתקן, ובמה להתחזק?

אנו מתקרבים לימי בין המצרים, ימי האבלות על חורבן ירושלים. הרמב"ם אומר על התעניות שאנו צמים בכל שנה: "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב" (רמב"ם הלכ' תעניות פ"ה ה"א). גם כאן רואים את היסוד

עקיבא איגר ממילא לא תהיה! וגם חזון אי"ש לא תהיה! אז למה לך להתאמץ? חבל על הזמן!" וזוהי טעות גדולה! אדם אינו יודע כמה הוא מתעלה מכל מלה של תורה שהוא לומד. צריך להזהר מהענוה המזויפת הזו, שיצר הרע מכניס לפעמים לאדם. ענוה כזו איננה בכלל "הצנע לכת" שהנביא מדבר עליו. כאן צריך דוקא גאווה, "וַיִּגְבֶּה לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה'" (דה"ב יז, ו). לדעת שבכל יום של לימוד תורה הוא עולה מעלה מעלה, גם אם אינו מרגיש זאת. עוד דף גמרא, עוד משנה, עוד פשוט בחומש, כל דבר מרומם את האדם. להרגיש, הנה הצלחתי הזמן הזה ללמוד כך וכך דפי גמרא, שמעתי כך וכך חידושים מרבותי, הצלחתי ללמוד "מסילות ישרים", או ספר מוסר אחר, לדעת שאנו עולים כל הזמן. אבל יחד עם זה לדעת, שיש לנו עוד מרחקים גדולים לעלות. לא לחשוב שהגענו לפסגה. כבר דברנו בעבר על כך, שרק "אֵלֶּיךָ יִשְׁתַּחֲוֶה הַבַּיִת דְּרַפְקָה" (איוב כח, כג), רק הוא יודע את התורה עד הסוף, וחזן ממנו אין מי שמסוגל לתפוס את התורה בשלמותה. אי אפשר להגיע לפסגה. אבל שאדם ידע, שהוא יכול לשאוף, ולהגיע אחר התאמצות רבה לדרגות של גדולי עולם - אם ישים את הדגש על לימוד תורה ועל יראת שמים ומדות טובות. [וכבר דברנו כמה פעמים בעבר, שבלי מדות טובות אי אפשר לקבל את התורה (עי' "שערי קדושה" לרבי חיים ויטאל ח"א ש"ב)]. מי שישים את הדגש במקומות הנכונים, יזכה בס"ד לגדול ולצמח, ובזה תלויה תשועת ישראל, בזה שיהיו לנו תלמידי חכמים ויראי שמים, שיוכלו לעסוק בתורה ובמצוות, לשמור שבת כהלכתה, לשמור ולעשות את כל הדברים. ויהי רצון שזוכה במהרה בימינו, שצום הרביעי יהיה לשון ולשמחה.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,  
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

והרים יד בתורת משה רבינו" (שו"ע חו"מ סי' כ"ו ס"א).  
"עֲשׂוֹת מְשַׁפֵּט וְאַתְּבֵת חֶסֶד" - לנסות להטיב זה עם זה כמה שיותר. "וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם אֶלְקִיךָ" - לא להתגאות בלבנו במעשים הטובים שלנו. להשפיל את עצמנו. לראות כמה אנו קטנים לעומת הגדולים - גדולי הדורות שעברו, וגם גדולי דורנו שליט"א. זו אחת המכות של הדור שלנו, שרוצים ללמוד תנ"ך ולהביט על אישי התנ"ך "בגובה העינים". מה פירוש הדבר, "לראות את אישי התנ"ך בגובה העינים"? לראות את אישי התנ"ך בגובה העינים, פירושו לא לראותם כלל! הג"ר יעקב כץ שליט"א אמר פעם על עצמו ביחס להג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל: "מה מבינה נמלה כשהיא רואה פיל"? היא מתבוננת בו "בגובה העינים" שלה, ובקושי מצליחה לראות את קצה צפרנו! ממילא, אין לה שום מושג ותפיסה בגדלו האמיתי של הפיל. אולי בנוגע להג"ר יעקב כץ שליט"א והג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ההשוואה הזו אינה נכונה, אבל היא נכונה לגבי מי שחושב ללמוד תנ"ך בגובה העינים. להסתכל על אישי התנ"ך בגובה העינים, פירושו לא לראות את גדלם האמיתי.

בגובה העינים צריך לראות את עצמנו, כדי להבין שאנו קטני ערך לעומת גדולי ישראל. לא לחשוב שאנו יכולים לשפוט, מי טעה בתנ"ך ומי לא טעה, או מי טעה בחז"ל ומי לא טעה. יש כללים בהלכה, הלכה כדברי זה, או הלכה כדברי כזה, ופה ושם הגמרא אומרת שאמורא זה טעה או תנא זה טעה, אבל לא שאנו יכולים להוציא משפט על גדולי ישראל, גם לא על אלה שאחרי הגמרא. לדעת כמה אנו קטנים, ולשאוף להיות גדולים.

ובענין זה, של השאיפה לגדלות, היצר הרע פועל עלינו בשני אפנים. לפעמים הוא מכניס גאווה בלבו של אדם, לחשוב שהנה הוא כבר גדול, ולפעמים הוא פועל להפך. מכניס מחשבה ללבו של אדם, שלעולם לא יהיה גדול. מחוץ לשיבה יצר הרע אומר לאדם דוקא להתגאות בעצמו, ולהעריך את עצמו יותר מכפי ערכו. לרופא הוא מכניס לראש שהוא הרופא הכי טוב בעולם, ולעורך דין הוא מכניס לראש שהוא עורך הדין הכי טוב בעולם. לעומת זאת, בתוך השיבה פועל יצר הרע בכיוון ההפוך: "למה לך להתאמץ וללמוד? הרי ר'

1. ולפי פירוש אחר בחז"ל - הקריב אותו עולה לעבודה זרה (סנה' לט, ב).
2. כפי שמפורש בפרשת מטות לגבי בנות מדין: "הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלַעַם, לְמַסָּר מֵעַל בְּהֵ' עַל דְּבַר פְּעוּר, וְהָיָה הַמַּגֵּפָה בְּעִדָּת ה'" (במדבר לא, טז).
3. עי' ברמ"א (חו"מ סי' תכ"ה סע' ד') שכתב: "הבא על העובדת כוכבים בפרהסיא לעיני י' ישראלים - קנאין פוגעין בו, ומותרין להרגו". וכבר העיר הסמ"ע (ס"ק י"ג) על מה שכתב הרמ"א "קנאין פוגעין בו ומותרין להרגו", שלשון הטור היא "מי שמקנא לְשֵׁם יְיָ יכול להרגו". ומשמע דבא לבאר דברי הרמ"א, שלא כל אדם רשאי לפגוע ברשע זה, וגם לא כל קנאי, אלא רק "מי שמקנא לְשֵׁם יְיָ יכול להרגו". והיינו, דכל ההיתר דקנאין פוגעין בו הוא רק אם מקנא לשם שמים, ואם לא כן - אין לו היתר לשפוך דם חבירו. ועי' בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א סי' ל"ח) שכתב לחתנו: "הנה וראי האמת כאשר כתבת בשם הגאון ר' שלמה היימאן זצ"ל, שלא הותר זה אלא לקנאין, שהוא כדפרש"י בסנהדרין דף פ"א, בני אדם כשרים המתקנאים קנאתו של מקום, ע"ש. ואם הוא לכוונה אחרת הרי אינו קנאי ולא הותר לו, וממילא הוא רוצח ממש, שהוא חייב מיתה בעצם כפי שידוע כלפי שמיא", ע"ש.